

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

професор М. І. Панов

ВСТУП

ДО НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

"КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ"

Лекція

Рекомендовано Вченою радою
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого



Київ
Ін Юре
2015

УДК 343(477)
ББК 67.9(4УКР)308я73
П16

Рекомендовано
Вченою радою
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
(протокол № 2 від 24.10.2014 р.)

Рецензенти:

Тихий В. П. — доктор юридичних наук, професор, академік, віце-президент НАПрН України;

Гуторова Н. О. — доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, директор Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Панов М. І.
П16 Вступ до навчального курсу «Кримінальне право України»: лекція / М. І. Панов. — К. : Ін Юре, 2015. — 104 с. — Бібліогр. : с. 102–103.

ISBN 978-966-313-512-0

Розглядаються відправні положення кримінального права України: поняття кримінального права як галузі права, його предмет і метод правового регулювання, система та джерела кримінального права, кримінальне законодавство України (загальна характеристика), завдання, функції та принципи кримінального права, його місце в системі права України, наука кримінального права, кримінальне право як навчальна юридична дисципліна.

Для студентів вищих юридичних навчальних закладів, аспірантів, науковців, викладачів кримінального права.

УДК 343(477)
ББК 67.9(4УКР)308я73+67.308я73

ISBN 978-966-313-512-0

© М. І. Панов, 2015
© Ін Юре, 2015

Зміст

Загальні зауваження щодо актуальності вивчення навчального курсу «Кримінальне право України»	4
1. Поняття, предмет і метод кримінального права України	8
2. Система та джерела кримінального права	28
3. Кримінальне законодавство України: загальна характеристика	50
4. Завдання, функції та принципи кримінального права України.....	57
5. Кримінальне право в системі права України	75
6. Наука кримінального права	87
7. Кримінальне право як навчальна юридична дисципліна	96
Контрольні запитання	101
Рекомендована література	102

Загальні зауваження щодо актуальності вивчення навчального курсу «Кримінальне право України»

Злочинність як негативне соціально-правове явище супроводжує людство протягом усієї його багатовікової історії. Причому в останні десятиліття у переважній більшості країн має місце зростання рівня найбільш небезпечних її форм і видів: організованої злочинності, тероризму, корисних і насильницьких злочинів, злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків, зброї, вибухових речовин і радіоактивних матеріалів, контрабандою таких предметів, викраденням людей, організованою торгівлею людьми, злочинів, у тому числі вбивств на замовлення тощо. В останні роки з'явилися нові форми злочинності: з використанням електронно-обчислювальних машин (кіберзлочинність), у сферах кредитно-фінансової і банківської систем, екологічної та громадської безпеки, які заподіюють або створюють

загрозу заподіяння великої чи особливо великої шкоди людині, державі, суспільству. Тому боротьба зі злочинністю посідає важливе місце не тільки на загальнодержавному, а й на міжнародному рівнях, у зв'язку з чим ця сфера діяльності людства набуває надзвичайно важливого значення, можна сказати «планетарного характеру». Свідченням цього є прийняття Організацією Об'єднаних Націй Декларації «Про злочинність та суспільну безпеку», затвердженою резолюцією 51/60 від 12 грудня 1996 р., у якій, зокрема, зазначається, що держави — члени цієї організації повинні прагнути захищати безпеку та добробут своїх громадян і усіх тих, хто перебуває під юрисдикцією держави, шляхом здійснення ефективних національних заходів щодо боротьби з небезпечною транснаціональною злочинністю, у тому числі з організованою злочинністю, незаконним обігом наркотиків і зброї, терористичними злочинами та ін.

Боротьба зі злочинністю в Україні здійснюється шляхом політичних, економічних, виховних, правових, організаційних та інших заходів. Серед правових заходів кримінальне право посідає особливе місце і має надзвичайно важливе значення. Воно в концентрованому вигляді визначає кримінально-пра-

вову політику держави у сфері боротьби зі злочинністю, виступає як правова основа діяльності всіх органів кримінальної юстиції (органів дізнання, досудового слідства, прокуратури, судів, органів кримінально-виконавчої системи тощо), має важливе виховне значення, оскільки сам факт його існування у вигляді системи кримінально-правових норм, у яких установлені заборонені суспільно небезпечні діяння і передбачені покарання за них, має значний запобіжний (превентивний) вплив на осіб, здатних (схильних) вчинити такі діяння. Ці заборони, безумовно, мають забезпечувати ефективний виховний, психологічний вплив на вказаних осіб з метою утримання і відмови їх від вчинення заборонених діянь під загрозою покарання. Тому дуже важливим завданням законодавця є забезпечення високої якості кримінального закону, щоби правові норми, ним встановлені, за формою і змістом були точними, зрозумілими, доступними для сприйняття та усвідомлення не тільки фахівцями-юристами, що застосовують кримінальний закон, але й широкими верствами населення, яким цей закон адресований у першу чергу і які повинні виконувати його та не порушувати заборон і приписів, які в ньому встановлені.

Не менш важливо також, щоб і ті, хто буде застосовувати це законодавство, впроваджувати його в юридичну практику — службові особи органів дізнання, досудового слідства, прокуратури та суду, — глибоко і ґрунтовно вивчали і знали кримінальне право.

Термін «кримінальне право», який застосовується у різних сферах суспільствознавства й особливо в юридичній науці і практиці, означає одночасно декілька понять: «кримінальне право як галузь права», «кримінальне право як галузь законодавства», «кримінальне право як юридична наука» та «кримінальне право як навчальний юридичний курс» (навчальна юридична дисципліна). Загальним для вказаних понять є те, що вони ґрунтуються на єдиній нормативно-правовій базі — на чинних кримінально-правових нормах, тобто на самостійній і відносно відокремленій системі кодифікованого кримінального законодавства у вигляді Кримінального кодексу України¹. Але при цьому вони мають певні особливості, які буде розглянуто далі.

¹ Далі — КК України.

1. Поняття, предмет і метод кримінального права України

1.1. Поняття «кримінальне право України»

1.1.1. У законодавстві різних держав назва цієї галузі права визначається із застосуванням різних термінів (слів або словосполучень): «кримінальне право» (Україна), «criminal law» (США, Велика Британія), в основу яких покладено назву злочину — «сгімен» (лат.), «право капе» (Польща, Чехія), «наказателно право» (Болгарія), «Strafresht» (Німеччина), «уголовное право» (Росія) — які є похідними від назви покарання. У всіх наведених випадках змістом кримінального права (у всіх країнах) незалежно від термінів, що використовуються у їх назві, є правові норми, які визначають і регламентують такі надзвичайно складні і тісно пов'язані між собою соціально-правові явища, як «злочин» і «покарання». Але більш переконливою видається назва «кримінальне право», оскільки у цій бінарній і тісно пов'язаній парі слів — «злочин» і «покарання» — в реальній дійсності

1. ПОНЯТТЯ, ПРЕДМЕТ І МЕТОД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

первинним і визначальним у всіх випадках є термін «злочин» («crimen»), а покарання («penal») є завжди похідним від злочину: без злочину не може бути покарання. Крім того, кримінальне право передбачає як правові наслідки злочину не тільки покарання, а й «інші заходи кримінально-правового характеру», а також такі інститути, як «звільнення від кримінальної відповідальності» та «звільнення від покарання». Ці інститути не є покаранням у строгому розумінні цього слова. Отже, застосування терміна «покарання» для визначення цієї галузі права навряд чи можна визнати переконливим. Більш точно і ємною слід визнати іншу назву розглядуваної галузі права — «кримінальне право».

1.1.2. Кримінальне право як самостійна галузь права характеризується як загальними рисами (ознаками), що притаманні всім галузям права, так і особливими, властивими тільки цій галузі, що обумовлено сутністю її норм, а також її предметом, методом і завданнями правового регулювання. На підставі цього методологічного підходу слід розглянути питання щодо поняття «кримінальне право як галузь права», з'ясувати його основні і суттєві ознаки.